הלכות מכירת חמץ

נערך ע״י יחזקאל הרטמן

1) ראי״ש פסחים פ״ב סי׳ ד

במקום שנהגו לאכול מותר אפי׳ באכילה. [כ] ותניא בתוספתא ישראל ונכרי שהיו בספינה וחמץ ביד ישראל הרי הוא מוכר לנכרי או נותנו לו במתנה וחוזר ולוקח ממנו לאחר הפסח. ובלבד שיתנהו לו במתנה גמורה ורשאי ישראל שיאמר לנכרי עד שאתה לוקח במנה קח במאתים (א) שמא אצטרך ואקח ממך אחר הפסח.

2) רמב״ם הלכות חמץ ומצה פ״ד

ע״כ:

אצל העכו״ם ואסור בהנייה לאחר הפסח: ו בישראל ועכו״ם שהיו באין בספינה והיה חמץ ביד ישראל והגיעה שעה חמישית הרי זה מוכרו לעכו״ם או נותנו לו במתנה וחוזר ולוקחו ממנו אחר הפסח. [ד] ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה: ז אומר ישראל לעכו״ם עד שאתה לוקח במנה בוא וקח במאתים. עד שאתה לוקח מעכו״ם בוא וקח מישראל שמא אצטרך ואקח ממך אחר הפסח. אבל לא ימכור ולא יתן לו על תנאי. ואם עשה כן הרי זה עובר על בל יראה ובל ימצא: ח [ס] גתערובת חמץ

3) בית יוסף סי׳ תמח סעי׳ ג-ד

לו ולא יתן לו על תנאי: וכתוב בתרומת הדשן (ס״א) סימן ק״כ מי שיש בידו עניני חמץ ורוצה לתתם לגוי חוץ לבית במתנה גמורה ואותו גוי הישראל מכירו ויודע בו שלא יגע (בו) [בהם] הגוי כלל אלא ישמרם לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתנם לו יראה דשרי רק שיתנם לו במתנה גמורה בלי שום תנאי או שימכרם לו מכירה גמורה בדבר מועט אבל מתנה על מנת להחזיר לא מהני משום חומרא דחמץ כדאיתא בהגהות מיימון בהלכות שבת (פ״ו אות ב) ונראה מדברי בעל תרומת הדשן בתשובה זו ובתשובה שקודם לה (סי׳ קיט) דלא מהני נתינת חמץ לגוי אלא אם כן הוא גוי שמחוץ לבית:

4) בית חדש סי׳ תמח אות ב

לך ריוח ואקחנו ממך: **כתוב** בתרומת הדשן בסימן קי״ט ראוי להורות לתת לגוי מחוץ לבית וכו׳ משמע שצריך שהחמץ עצמו יהא מחוץ לבית וכ״כ במהרי״ל א*] שלא יהא הישראל כמו נפקד בחמץ מן הגוי והב״י בשלחן ערוך (סע׳ ג) כתב ואם מכרו או נתנו לגוי שמחוץ לבית קודם הפסח וכו׳ ויש לטעות בלשונו שהקפידא היא שהגוי יהא מחוץ לבית שאינו משרת לישראל בביתו כי או נראה כאילו לא יצא החמץ מרשות הישראל ואין להקפיד אם נשאר החמץ בבית הישראל אם לאו ואינו כן אלא כדפרישית: **ובמדינה** זו שרוב משא ומתן הוא ביין שרף ואי אפשר להם למכרם לגוי מחוץ לבית בפרט למחזיקים באורנד״א יש להתיר בענין זה שימכור לגוי כל החמץ שבחדר וגם החדר עצמו ימכור לגוי אלא כיון דקיימא לן דאין הגוי קונה קרקע אלא בשטר עם נתינת הכסף כדאיתא בפרק קמא דקידושין (יד:) וטריחא מילתא לכתוב שטר גם אולי יעלה על דעת הגוי להחזיק בחמץ שלא להחזירו כיון שהשטר בידו ואיכא הפסד מרובה צריך שיהא מתנה עם הגוי שיאמר לו אני מקנה לך גם החדר בכסף זה שאתה נותן לי אע״פ שלא כתבתי לך שטר על מכירה זו דאמירה זו

5) שולחן ערוך או״ח סי׳ תמח

ג ג **חמץ של ישראל** (ג) **שעבר עליו הפסח ג [י] אסור** (ז) **בהנאה** ד [ג] **אפילו הניחו** ג **שוגג [יא] או אנוס** ה [ד] (ג) ד) **ואם** ד **מכרו או [יב] נתנו (ד)** ג **[יג] לגוי** ו **ד [יד]** (ח) [ה] **שמחוץ לבית קודם הפסח** [ו] **אף על פי** ו* **שהישראל מכירו לגוי ויודע בו שלא יגע בו בכלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור** (ט) **ויתננו לו מותר** [ז] **ובלבד שיתננו לו [טו] מתנה** (י) **גמורה [ח] בלי שום תנאי** [ט] (ז) **או** יג **שימכרנו לו** (יא) יד **מכירה גמורה [טז] בדבר מועט** ז [י] **אבל [יז] מתנה על מנת להחזיר ה** (יב) **לא מהני:**

ד ס [יא] **רשאי ישראל לומר לגוי** יח **בשעה חמישית או קודם [יח] עד שאתה לוקח חמץ במנה קח במאתים (ה) ו שמא אצטרך [יט]** (יג) (ס) **ואקחנו ממך אחר הפסח** ט [יב] **אבל לא ימכור לו (ו) ולא יתן לו** (יד) **על תנאי ואם עשה כן ז הרי זה** יט **עובר בבל יראה ובל ימצא:**

6) ט״ז סי׳ תמח

(ג) וטוב שיאמר כו׳. דמצד הדין אפילו בלא אמירה שרי, דאמרינן דהתירא ניחא ליה דליקני רשות ולא איסורא: **(ד) לגוי שמחוץ לבית.** כן כתב ב״י [ד״ה ואם] דמשמע מדברי תרומת הדשן [סימן קיט וסימן קכ] (ד) דלא מהני נתינת חמץ לעכו״ס אלא א״כ הוא עכו״ס שמחוץ לבית. ואין הכוונה שהעכו״ס יהיה איש נכרי ואין דר בבית ישראל, אבל על החמץ אם הוא בבית ישראל אין קפידא, דבר זה ודאי אין לו טעם וריח, דגרע טפי מה שהחמץ בביתו. ותו, דבתרומת הדשן לא כתב שמחוץ לבית, אלא מחוץ לבית, משמע דעל החמץ אמר שיהיה חוץ לבית, ובעכו״ס לא איכפת לן, אפילו אם הוא בבית משרת שלו, שהרי בסמוך מתיר אפילו מכיר אותו ורגיל בו ויודע כו׳. כל זה כתבתי לדעת ב״י בשם תרומת הדשן, אבל עיקרא דמלתא לא נראה לענ״ד, דהא איתא בהדיא [פסחים] פרק קמא דף ו׳ [ע״א] דיחד לו [בית] (טו) לחמצו של עכו״ס אינו זקוק לבער, דעכו״ס כי מעייל לדנפשיה קא מעייל, משום שנאמר [שמות יב, יט] לא ימצא בבתיכם, יצא זה שאינו מצוי בידך. ופירש רש״י [שם ד״ה שאין] שהרי אותו זווית מסורה לעכו״ס. ושמע מינה דאפילו בבית ישראל מהני ביחד לה קרן זווית. אלא ודאי דגם תרומת הדשן לא בא למעט יחד לו קרן זווית, דזה קרוי נמי חוץ לבית ישראל, כן נראה לענ״ד פשוט. ופשוט הוא שהחמץ יהיה מונח במקום שהעכו״ס יכול לכנוס שם מעצמו, כדמשמע

7) משנה ברורה סי׳ תמח ס״ק יב

בדיעבד, פשוט דאין לאסור כלל ואפילו לא ייחד לו נמי מקום, כל שהיה המכירה כדין]. וכתבו האחרונים, **(כב)** דאם יש לו חמץ הרבה ואי אפשר לו להוציאו מביתו ימכור לו גם החדר, והוי כמו שמכר לו חוץ לביתו, וקנין החדר הוא בכסף עם שטר [ואם ירא לתת לו שטר שמא יעלה בדעתו להחזיק בחמץ ואיכא הפסד מרובה, **(כג)** יש לו להתנות עמו שיקנה בכסף בלבד בלי שטר, ותנאי מהני בזה לכמה פוסקים, ויש לסמוך להקל בכגון זה]. וצריך למסור לו **(כד)** המפתח מחדר שמונח בו החמץ, כדי שיוכל לכנוס בשעה שירצה וליטול את חמצו שנמכר או ניתן לו, **(כה)** או שעל־כל־פנים יאמר לו הישראל: בכל עת שתרצה תוכל ליקח המפתח מחדרך וליכנס בו ליטול את חמצך. ואיסור גמור הוא **(כו)** להניח שום חותם או מסגר על החדר או על החמץ כדי שלא יוכל הנכרי ליטול את החמץ, דמוכח מזה דכל המכירה לא היה רק הערמה בעלמא, ואם עשה כן מתחלה בשעה שמכר, אפילו בדיעבד **(כז)** אסור החמץ, דלא סמכא דעתיה דעכו״ם. ומכל מקום אם בתחלה מכר כדין ואחר־כך נתן מסגר על החדר או חותם על החמץ, **(כח)** אף שאסור לעשות כן, מכל מקום אין החמץ נאסר בשביל מה שעשה שלא כהוגן

8) שערי תשובה סי׳ תמח

א׳ אירע שא״י הקונה מרתף משקים הלך בימי הפסח בכל פעם למרתף והיה שותה שכור והמשקים היו יקרים שהיה עולה להפסד גדול וגם מדאגה בדבר שלא ירבה ריעים שישתו וישכרו עמו והישראל עני ודאגה בלב איש ישחנה ויעצתי לו שבעת שהא״י נופל ומשתקע בשינה יקח המשרת שלו המפתח מכיסו והוא ידמה בנפשו שנאבד ממנו וכולי האי לא עביד שיעשה לו מפתח אחר וכן עשה ועלה כהוגן ונראה דה״ה שמותר לומר להמשרת שישאל המפתח מהא״י שצריך לאיזו חפלים שלו ואח״כ ישמיט עצמו או שיאמר שאיבדו ונראה שאין בזה איסור. ושמעתי שגדול א׳ נשאל לפניו כזאת ולא השיב לשואל דבר רק כשהלך מאתו שלח אחר הא״י ואמר לו שצריך לשליחות אגרת על כמה פרסאות וקצץ לו שכר ושהות ההליכה וחזירה עברו ימי הפסח וקראתי עליו מים עמוקים עצה בלב איש וכתבתי זה ע״ד שאמרו בכתובות ולשון חכמים מרפא. ובענין

9) משנה ברורה סי׳ תמח ס״ק יז

ובאיזה קנינים קונה העכו״ם, יש בזה דעות בין הפוסקים: יש מי שאומר דקנינו של עכו״ם הוא **(לו)** בכסף דוקא, ויש אומרים שאין העכו״ם קונה **(לז)** אלא במשיכה לרשותו **(לח)** או בהגבהה, דבר שאפשר להגביה; ויש שכתבו עוד, דגם שארי קנינים נוהגין בעכו״ם, כגון **(לט)** קניית מטלטלין אגב קרקע, **(מ)** וקנין חצר, וקנין חליפין **(מא)** דהיינו קנין סודר [אלא דצריך ליזהר בזה שיהא הסודר של עכו״ם, ולא סגי שעדי הקנין יתנו סודרם כמו בישראל, דזה אינו אלא מטעם זכיה שמזכין להמקנה, וגבי עכו״ם אין דין זכיה]. ויש מפקפקים **(מב)** בקנינים אלו ואומרים דלא מצינו קנינים אלו רק בישראל. ולענין דינא, לכתחלה בוודאי צריך להקנות בקנין גמור **(מג)** ומוסכם לכולי עלמא, דהיינו בכסף ובמשיכה ביחד, מאחר שנוגע באיסור דאורייתא דבל יראה, ועל־כל־פנים **(מד)** במשיכה לבלד, דיוצא בזה גם־כן על־כל־פנים לרוב הפוסקים, אבל בדיעבד אף אם לא מכר אלא **(מה)** בכסף בלבד או שמכר באחד **(מו)** משארי קנינים שהזכרנו ועבר עליו הפסח, **(מז)** מותר, דמאחר דחמץ לאחר הפסח אינו אסור אלא מקנסא דרבנן, ועוד, כיון דחמץ לאחר זמן איסורו בלאו הכי אינו ברשותו, אלא שעשה הכתוב כאלו היה ברשותו לעבור עליו, בקנין כל־דהו סגי, דעל־כל־פנים מגלי דעתיה דלא ניחא ליה ואפקיה מרשותו. ובמקום שאי אפשר

10) מגן אברהם סי׳ תמח ס״ק ד

ב׳ דקדושין [מא, ב], לכן אין להקל בזה. כל דבר שנהגו הסוחרים לקנות בו, כגון רושם או מפתח (י) או שנתן כפו לחברו או [שנתן] פשוט קונה ג״כ כאן. וכל שכן הקנין שבין עכו״ס לישראל, דדיניהם פשוט הוא שכיון שלקח הסחורה לבית גם נתן מקלת דמים, שהמקח קיים (משאת בנימין סימן הנ״ל) מה. מה שכתב [המשאת בנימין] מו [שם] אזלינן בתר דיניהם וכו׳, י (ד)קלת קשה, דאמרינן בבכורות ריש פרק (ד׳) [ג] [יג, א] עכו״ס שנתן מעות לישראל בדיניהן קנה כו׳, מאי בדיניהן, בדיניהן שפסקה להן תורה. משמע דדיני עכו״ס לא מהני, וכן משמע יא בע״א [עבודה זרה] דף ע״א [ע״א] בתוספות [ד״ה אמר אמימר], וכן משמע ביורה דעה סימן ש״ך [סעיף ו] דאזלינן בתר דין תורה ולא בתר דיניהם. ואין ראיה ממה שכתבתי סימן תמ״א [ס״ק ב] לענין אסמכתא, דהתם שאני כיון שהבאתיו בסימן (תמ״ה) [תמ] [ס״ק ב]

11) חק יעקב סי׳ תמח ס״ק יד

נ״ט, ע״ש. והסכמת אחרונים דכן כל דבר שנהגו הסוחרים לקנות בו, כגון רושם או שנותן כפו לחבירו או בנתינת פרוטה או במסירת המפתח סגי, כיון שנהגו לקנות כך קנה העכו״ם, כמבואר בחו״מ סימן ר״א [סעיף ב]. אף שבתשובת נחלת שבעה סימן ל״ג מפקפק על זה, אין דבריו ברורים ומוכרחים כלל, ובפרט לענין חמץ דבקנין כל דהוא סגי. ואפשר שמטעם מנהג זה שנהגו הסוחרים נתפשט המנהג בעיני ההמון במדינות אלו שאין מוכרין החדר רק החמץ, וסומכין לכתחלה על מסירת המפתח. ודלא כאותן שאומרין רק הנני מוכר לך המפתח, דזה ודאי אינו כלום, כיון שגוף החמץ אינו מכור, ועיין במ״א [ס״ק ד ד״ה ומיהו]. ובתשובת נחלת שבעה שם בסימן ל״ג כתב דלזה מהני מסירת המפתח, שאין צריך לכתוב שטר על הקרקע, ולא להתנות שמקנה לו בכסף לבד, ועי״ש. (וכתב בתשובת צמח צדק סימן ס״ב לענין בכור־אפילו אם העכו״ם לא קני על פי הדין, מכל מקום אם הוא אלם ואין יכול להוציא מידו הוי קניה גמורה, ע״ש. והוא הדין כאן). וכתבו הב״ח [ד״ה ואם] והט״ז [ס״ק ד ד״ה

12) משנה ברורה סי׳ תמח ס״ק יט

גם החמץ בקנין כזה. או יש למכור החמץ על־ידי אגב, דהיינו שימכור לנכרי קרקע או חדר או ישכיר לו, ואגבן יאמר לו ׳קני החמץ שיש לי במקום הקרקע או בכל מקום שהוא׳, דבקנין אגב קונה אפילו אינן צבורין כאן, והקרקע נקנית לנכרי **(נג)** בכסף עם שטר. ובשכירות **(נד)** די בכסף בלבד,

13) אורח חיים סי׳ תמח

ביאור הלכה

מוכרין בדבר מועט אלא המקח הסמוך לשויו של חמץ, ומקבלין מן הנכרי איזה זהובים (שקורין ארי״ף־גא״ב[1]) לתחלת פרעון והשאר זוקפין עליו במלוה, וכפי המבואר בחושן־משפט סימן קצ דזה מהני. וכתבו האחרונים, דטוב ליזהר שלא יעלה על המקח הרבה יותר משויו בסך רב, דיש לומר דהוי ביטול מקח. ומשמע בפרי־מגדים דלהכי בדיעבד אינו מעכב, משום דבדיניהם אינו יכול לחזור, ומשמע מזה דאם מנהג אותו המקום לחזור משום ביטול מקח, הוא לעיכובא, וצריך עיון בזה. עוד כתבו, דלא מהני כשיאמר לו ׳אני מוכר לך בית זה או חמץ שלי׳, אלא־אם־כן יאמר לו ׳אני מוכר לך בית זה בכך וכך וחמץ זה, כל מדה בעד סך כך וכך׳, דבלא פסיקת דמים אין כאן קנין כלל, אלא־אם־כן שיאמר ׳כפי שישום אותו פלוני או שלשה בקיאין׳. וצריך לפרש כל מין חמץ שיש לו, ולא יכתוב סתם ׳אני מוכר לך כל שיש בו חשש חימוץ׳, דהוי כאין מינו ידוע, שהרי אינו ידע אם שוה הרבה או מעט, אלא יפרוט כל מין ומין, רק המדידה אין צריך שיהיה דוקא קודם פסח, אלא יכול להתנות עם הנכרי שהמדידה או השומא יהיה אחר הפסח [מקו״ח וש״א]. ובדיעבד אם אמר סתם ׳כל שיש בו חשש חמץ׳ ועבר עליו הפסח, עיין בספר שדי־חמד בשם כמה אחרונים שמצדדים להקל בדיעבד. וצריך לפרוט

משנה ברורה

הפסח, (נו) יש לאסור; אכן אם לפי מנהג הסוחרים לקנות בכסף, מצדד הפרי־מגדים להחמיר גם בדין הראשון. ועיין בשערי־תשובה סעיף־קטן ט: (כ) על־מנת להחזיר. היינו לאחר הפסח: (כא) לא מהני. אף־על־גב דבכל התורה מתנה על־מנת להחזיר שמה מתנה אם נתקיים התנאי, הכא הצריכו (נז) חכמים מתנה גמורה משום חומרא דחמץ. ולענין דיעבד (נח) אם נתקיים התנאי שהחזירו אם מותר,

14) מחצית השקל סי׳ תמח, ד

ליה מלתא, ולא הזכיר דברי תשובת אמונת שמואל הנ״ל, עיין שם). ולבי אומר לי דדוקא בימים הקדמונים שהיה דבר זה במכירת חמץ לגוי דרך מקרה, והיה המכירה בלב, בין אצל ישראל המוכר ובין אצל הגוי הקונה, אבל עתה בעוונותינו הרבים הן רבים עתה עמי הארץ שגם בעיניהם הדבר רק מצות אנשים ומנהג אבותיהם בידיהם, כל שכן שאין דעת הגוי לקנות כלל, בעניותי הדבר קשה בעיני הרבה, ומה אעשה ולחלשות שכלי בעו״ה לא ידעתי לתקן, אם לא שנסמוך על מה שכתב הרב ב״י בשם הר״ן [פסחים א, א ד״ה מהו] בסימן תל״א [ד״ה ומדאורייתא] כיון דבלאו הכי אין החמץ ברשותו כו׳, וכמו שכתב מ״א בשם משאת בנימין. אך אין זה מספיק לענ״ד. אחר זמן עיינתי בנימוקי יוסף אמתניתין [בבא מציעא י, א] דראה את

15) חתם סופר או״ח סי׳ קיג

בשטר שגוי קנה קרקע בשטרא, ובפפד״מ הדפיס מ״ו הגאון בהפלא״ה זצ״ל נוסח שטר בלה״ק, ואחריו מ״ו מו״ה הגאון נתן אדלער כ״ץ זצ״ל בשינוי והוא נדפס בס׳ קונטרס הסמ״ע, ואני תקנתי השטר בלשון אשכנז ובדפוס ע״י ר׳ בער פרענק בסדר הגדה בוויען, ובי״ד צדק דפראג תקינו קצת בנוסח אחר ונדפס בהגדה דפראג, וכל אפין שווין המכירה גמורה היא וכל המפקפק ראוי לגערה:

16) הליכות שלמה פסח פ״ו

עיי״ש[42]. ומ״מ המדקדקים משתדלים לבער כל חמץ בעין שבביתם ולא לכוללו בהמכירה לנכרי (אם לא שהחמץ מרובה כבעלי חנויות וכדו׳), מפני שאר פקפוקים שיש במכירה הנהוגה, ומטעם זה יש מחמירים עוד שלא להשתמש לאחר הפסח בחמץ בעין שנמכר לנכרי, אך גם הם לא ינהגו כן אלא לעצמם ולא כהוראה לרבים[43].